

פרק מ"ה – התגלות יוסף לאחיו.

בפרקנו מגיע סיפור המפגש בין יוסף לאחיו לשיא. יוסף מתוודע לאחיו ואומר במפורש: "אֲנִי יוֹסֵף". נבחן את השאלה מדוע שעת הגילוי הייתה דווקא עכשיו, ומה היו התגובות השונות לגילוי מרעיש זה. נעמוד על אחת מתפיסות היסוד של אמונתנו העומדת בבסיס דברי יוסף "וישלחני אלקים".

א. וְלֹא-יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק, לְכָל הַנִּצָּבִים עָלָיו, וַיִּקְרָא, הוֹצִיאוּ כָל-אִישׁ מֵעָלָיו; וְלֹא-עָמַד אִישׁ אִתּוֹ, בְּהִתְוֹדַע יוֹסֵף אֶל-אָחָיו.
ב. וַיִּתֵּן אֶת-קִלּוֹ, בְּבִכּוֹ; וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם, וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה.

יוסף מתוודע לאחיו:

מדוע יוסף התגלה דווקא עכשיו?

- מבחינת פשוטו של מקרא עולה שנאומו של יהודה בפרק מ"ד נגע מאד לליבו של יוסף ולכן הוא החליט להתגלות לפניהם כעת.
יתר על כן מדברי יהודה בפסוק כ': "וְנֹאמַר אֶל אֲדֹנָי יֵשׁ לָנוּ אֵב זָקֵן וְיִלְד זָקֵנִים קָטָן וְאָחָיו מֵת וַיָּתֵר הוּא לְבָדּוֹ לְאָמֹ וְאָבִיו אֶהְיֶה", יכול היה יוסף להסיק לראשונה, שגם יעקב וגם האחים התייאשו וחשבו שהוא מת. נראה שלדיעה זו היה חלק רב בהחלטתו להתגלות בפניהם דווקא עכשיו.
- על פי הפרשנים שלמדנו (האברבנאל ובעל עקידת יצחק) יוסף יכול היה להסיק מהתגייסותו של יהודה לטובת בנימין שהאחים עשו תשובה שלמה ולכן זו השעה להתגלות בפני האחים.

הוצאת אנשי יוסף מהחדר

רמב"ן:

הנכון בעיני שהיו שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימין כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה, ולא יכול יוסף להתחזק לכולם. ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי מעלי כי אדבר עמהם, ויצאו מעליו, ובצאתם מעליו נתן את קולו בבכיו...
טעם בהוצאה שהוציאו משם כדי שלא ישמעו בהזכירו להם המכירה, כי תהיה להם [לחרפה]: וגם אליו למכשול, שיאמרו עבדי פרעה ומצרים עליהם, אלו אנשי בוגדות, לא יגורו בארצנו ולא ידרכו בארמנותינו, בגדו באחיהם, גם באביהם בגדו, מה יעשו במלך ובעמו, וגם ביוסף לא יאמינו עוד.

תגובת האחים לגילוי:

ג. ויאמר יוסף אל-אחיו אני יוסף, העוד אבי חי; ולא יכלו אחיו לענות אתו, כי גבהלו מפניו.
 ד. ויאמר יוסף אל-אחיו גשו-נא אלי, ונגשו; ויאמר, אני יוסף אחיכם, אשר-מכרתם אתי, מצרימה
 ה. ועתה אל-תעצבו, ואל-יחר בעיניכם, כי-מכרתם אתי, הנה: כי למחיה, שלחני אלהים לפניכם.
 ו. כי-זה שנתים הרעב, בקרב הארץ; ועוד חמש שנים, אשר אין-חריש וקציר.
 ז. וישלחני אלהים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם, לפליטה גדלה.
 ח. ועתה, לא-אתם שלחתם אתי הנה, כי האלהים; ושימיני לאב לפרעה, ולאדון לכל-ביתו,
 ומשל בכל-ארץ מצרים

האחים מגיבים בבהלה גדולה, בצער ובחששות כבדים. רק בסוף פסוק ט"ו מעיד הכתוב שחזר אליהם דיבורם, נזכור כי יוסף הכין את עצמו לקראת הגילוי, לאחר המפגשים הקודמים שהיו לו עם האחים ואילו הם הופתעו כאשר גילו לראשונה שהשליט הוא אחיהם האבוד.

יוסף מנסה להפיג את חששות אחיו. הוא מציג לפניהם את עקרון הסיבתיות הכפולה: במקביל למעשי אנוש קיימת תכנית אלוקית שבכל מקרה היא מתממשת. ומעשה המכירה יוכיח – הם ביקשו לפגוע בו ויצא בסופו של דבר עתיד טוב יותר, כמו שתכנן אלוקים:

[מעשי האדם]	ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה
[התכנית האלוקית]	כי למחיה שלחני אלהים לפניכם:

עקרון הסיבתיות הכפולה הוא עקרון יסודי אותו אנו מוצאים באירועים רבים בתנ"ך, ולפיו, לאדם יש בחירה חופשית וניתן להסביר את הסיבות לאירועים על רקע מעשי האדם ורצונותיו, אך מעבר לכך ובעומק הדברים פועלת תכנית אלוקית, המכוונת את ההיסטוריה ואת האירועים

התממשותה של ברית בין הבתרים

בברית בין הבתרים גילה ה' לאברהם אבינו שזרעו יחיה בגלות וסופו לצאת ממנה:

בראשית פרק ט"ו:

יג ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה
יד וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול

התכנית האלוקית הזאת עומדת עכשיו להתממש. באופן מפורש יתברר ליעקב אבינו בנבואה, ערב ירידתו מצרימה, שמדובר בתכנית אלוקית שמטרתה להפוך את בית יעקב לעם שבסופו של דבר גם יצא ממצרים.

בראשית פרק מו

א ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו ויחקק:
ב ויאמר אלקים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני:
ג ויאמר אנכי האל אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם:
ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך:

תגובת יעקב אבינו לשמע הבשורה:

כה ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם:

כו ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם:
כז וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי
רוח יעקב אביהם:
כח ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אליה ואראנו בטרם אמות:

- הכתוב מתאר באופן הדרגתי את תגובת יעקב ומציין שלבים שונים: "ויפג לבו כי לא האמין להם", אח"כ האחים מדברים, יעקב רואה את העגלות, ורק אז "ותחי רוח יעקב אביהם", והוא מצהיר "רב עוד יוסף בני חי אליה ואראנו בטרם אמות".

כז: ו תחי רוח יעקב אביהם:

רש"י:

שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו:

הבסיס לדברי רש"י הם המשך הכתובים בפרק מו. המתארים התגלות של ה' ליעקב בבאר שבע:

א ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו ויחקק:
ב ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני:
ג ויאמר אנכי האל אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם:
ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך:

האם יעקב אבינו ידע על מכירת יוסף?

נחתום את שיעורינו באחת השאלות העולות מפרקי יוסף שלמדנו: האם יעקב אבינו ידע שבניו מכרו את יוסף אחיהם?

נעיין שוב בבראשית מב, לו ובפירושו של רש"י שם:

לו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲתִי שְׁכַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינְנוּ וְאֶת בְּנֵימָן תִּקְחוּ עָלֵי הָיוּ כְּלָנָה:

רש"י:

אתי שכלתם - מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף:

רש"י מוצא בכתוב "אותי שכלתם" רמז לידיעה של יעקב אבינו אודות פגיעת האחים ביוסף.

לעומתו מציג רמב"ן תפיסה שונה:

רמב"ן (פסוק כז):

יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי (להלן מט, ג-ז). ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר ויצוו אל יוסף לאמר אביך ציווה לפני מותו לאמר וגו' (בראשית נ, טז-יז), ואלו ידע יעקב בעניין הזה [אילו ידע יעקב שהאחים מכרו את יוסף] היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו [שיתחננו בפני יעקב אבינו לפני מותו] לצוות את יוסף מפיו [שיוורה במפורש ליוסף לא לפגוע בהם לאחר מותו]. כי ישא פניו ולא ימרה את דברו [כיון שיוסף יכבד את ציווי אביו ולא ימרה את פיו גם לאחר מותו], ולא היו בסכנה [מיוסף] ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים [ראו שם, טז].